formos, su skylute užapvalintame gale) bei įvairių smulkių iš žalvario ar sidabro (?) gamintų papuošalų dalių – sagų, apkalėlių, kryželis su Nukryžiuotuoju t. t.

The excavation in the churchyard cemetery of Trinity Church of Pabaiskas

In 2014, 51 m^2 were excavated in the SW part of the churchyard of Trinity Church of Pabaiskas (Figs. 1, 5), 17 burials (Figs. 3, 4) dating to the 16th–17th centuries were discovered, and 14 grave goods were collected (Figs. 6, 7) along with 37 isolated metal artefacts from destroyed burials (Fig. 2), 160 potsherds, and 90 hand-forged nails. The items found in the burials (Figs. 6, 7) allow them to be dated to the 16th century. The chance finds (Figs. 8–9) show that burials were made at that location in the 15th century and the second half of the 17th century.

Manvydas Vitkūnas,
Bronius Dakanis

Tytuvėnų Švč. Mergelės Marijos bažnyčios ir bernardinų vienuolyno ansamblio teritorija

2014 m. spalio 29–31 d. atlikti žvalgomieji archeologiniai tyrimai Tytuvėnų Švč. Mergelės Marijos bažnyčios ir bernardinų vienuolyno ansamblio (UK 975) teritorijoje ir apsaugos zonoje (Kelmės r., Tytuvėnai, Maironio g.). Šioje vietoje planuojama įrengti pėsčiųjų ir dviračių takus, automobilių stovėjimo aikšteles, apšvietimo sistemą. Prieš rengiant detalų statybos projektą, numatomų darbų teritorijos dalyje, patenkančioje į kultūros paveldo vertybės teritoriją bei apsaugos zoną, buvo būtina atlikti žvalgomuosius archeologinius tyrimus.

Tytuvėnų gyvenvietė minima nuo XIV a. pabaigos, o nuo XV a. – ir Tytuvėnų dvaras. 1555 m. pirmą kartą paminėta Tytuvėnų bažnyčia, 1581 m. – miestelis. Po XVIII a. pradžioje siautusios maro epidemijos Tytuvėnuose visiškai neliko gyventojų. Taip pat miestelis smarkiai nukentėjo per Šiaurės karą.

Tytuvėnų bažnyčios ir vienuolyno ansamblis pastatytas XVII a. pradžioje – XVIII a., rekonstruotas XIX a., o XX a. II pusėje restauruotas. XIX a. pradžioje pastatytą vienuolyną iš Š juosia tvora su vartais. 1864 m. Tytuvėnų bernardinų vienuolyną uždarė carinė valdžia. Nuo 1961 m. pradėti ansamblio restauravimo darbai. 2008 m. vienuolyno patalpose įkurtas piligrimų centras, o 2011 m. atidarytas Šiaulių vyskupijos sakralinio meno muziejus, kuris labai nukentėjo 2012 m. sausio 26 d. kilusio gaisro metu.

KPC archyve saugoma 1875 m. sudaryto Tytuvėnų dalies plano fotokopija. Sprendžiant pagal ją, tose vietose, kur buvo vykdomi žvalgomieji archeologiniai tyrimai, XIX a. trečiajame ketvirtyje jokio užstatymo nebuvo. Plane nurodyti tik bažnyčios bei vienuolyno ansamblio pagrindiniai ir ūkiniai pastatai bei tvora. Pastatai stovėję į V nuo žvalgomųjų archeologinių tyrimų vietos.

Archeologiniai tyrimai Tytuvėnų bažnyčios ir vienuolyno teritorijoje bei artimoje aplinkoje yra vykdyti ir anksčiau. 1991 m. Vilnius Morkūnas 150–220 m į P nuo bažnyčios ir vienuolyno ansamblio teritorijos, vienuolynui priklausiusio tvenkinio P pusėje esančioje kalvelėje ištyrė 4 perkasas ir 1 šurfą, iš viso – 35 m^2 plotą. Aptiktas permaišytas XVIII–XX a. pradžios

kultūrinis sluoksnis su gausiais minėto laikotarpio bei pavieniais ankstyvesnio laikotarpio (XVI–XVII a.) radiniais – keramikos ir stiklo šukėmis, čerpių ir koklių fragmentais, vinimis, tinklo pasvaru (*ATL 1990 ir 1991 metais*, V., 1992, p. 42–44). 1992 ir 1993 m. žvalgomuosius tyrimus bažnyčios ir vienuolyno teritorijoje vykdė Dangira Baliliūnaitė. Devyniose vietose ištirtas bendras 18 m² plotas, fiksuotas iki 2 m gylio kultūrinis sluoksnis, aptikta pavienių XVIII–XX a. radinių (Baliliūnaitė D., Tytuvėnų vienuolyno architektūrinis ansamblis. Archeologinių žvalgomųjų tyrimų ataskaita, *LIIR*, f. 1, b. 2109). 1994 m. D. Baliliūnaitė tęsė tyrimus, kurių metu buvo ištirtos 8 perkasos vienuolyno ŠV korpuse bei jo aplinkoje. Fiksuotas iki 2,16 m storio kultūrinis sluoksnis, aptikta XVIII a. radinių (Baliliūnaitė D., Bernardinų vienuolynas Tytuvėnuose. 1994 m. archeologinių tyrimų ataskaita, *LIIR*, f. 1, b. 2310). 2009 m. Dainius Balčiūnas ir Algirdas Žalnierius vienuolyno P korpuso vidinėse patalpose ištyrė 155,4 m² dydžio plotą, o šalia pastato R ir V fasadų, pamatų hidroizoliacijos įrengimo vietose – 58 m² dydžio plotą. Atidengti įvairūs pastato konstrukciniai elementai (krosnių, hipokaustinės šildymo sistemos dalys ir kt.), rasta XVII–XVIII a. datuojamų radinių (*ATL 2009 metais*, V., 2010, p. 285–289). 2012 m. tyrėjų grupė, vadovaujama Gintauto Zabielos, taikydama archeologinius metodus, atliko gaisro metu nuniokoto Šiaulių vyskupijos sakralinio meno muziejaus tyrimus (*ATL 2012 metais*, V., 2013, p. 637–642).

2014 m. vykdant žvalgomuosius archeologinius tyrimus, ištirta 11 šurfų (1 pav.). Kultūros paveldo vertybės apsaugos zonoje, abipus Maironio gatvės, būsimų pėsčiųjų – dviračių ir pėsčiųjų takų vietose ištirti 6 šurfai (1–4, 9 ir 10). Kultūros paveldo vertybės apsaugos zonos ir kultūros paveldo vertybių teritorijos paribyje (Maironio gatvės PR pusėje, pėsčiųjų tako ir stovėjimo aikštelės vietoje) ištirtas vienas šurfas (5), o kultūros paveldo vertybių teritorijoje, į Š nuo pastato, A. Valavičiaus g. 2A (bažnyčios ir

1 pav. Bendras šurfo 6 vaizdas iš Š. M. Vitkūno nuotr.
Fig. 1. Test pit 6. General view from the N.

vienuolyno ansamblio ūkinis pastatas) – dar 4 šurfai (6–8 ir 11). Tirti 2x1 m dydžio šurfai (tik šurfo 11 dydis buvo 1,2x1 m), kurie išdėstyti 23,5–48 m atstumu vienas nuo kito. Bendras ištirtas plotas – 21,2 m^2.

Visuose tirtuose šurfuose rasta nuo vieno iki keliolikos radinių, būdingų XVI/XVII–XIX/XX a. Absoliuti dauguma XVII–XIX a. datuojamų radinių rasti šurfuose 1–8, 10 fiksuotame maišytame pilkšvai rusvo priesmėlio sluoksnyje, kuris yra pirminis šios vietos paviršius. Šis sluoksnis, skirtinguose šurfuose pasiektas 25–80 cm gylyje (dažniausiai nuo 50 cm), yra gana storas (iki 40 cm), tačiau archeologinių radinių jame labai negausu (nuo vieno iki keliolikos viename šurfe). Panašu, jog šioje vietoje galėjo būti vienuolyno daržai, į kuriuos puodų šukės, pavieniai koklių, stiklinių indų fragmentai pakliuvo iš greta buvusio vienuolyno teritorijos.

Didesnę radinių dalį sudarė buitinės keramikos (2 pav.) ir stiklinių indų bei pavienės langų stiklo šukės. Tarp buitinės keramikos šukių išsiskiria šurfe 5 rasta puodelio pakraštėlio ir ąselės, iš abiejų pusių puoštos įgniaužimu, dalis, datuotina XVII–XVIII a. Taip pat rasta kalvio darbo vinių, masyvus XIX a. kalviškas varžtas, žalvarinė XIX a. saga. Šurfuose 7 ir 8, į Š nuo vienuolyno ansamblio ŠR dalyje esančio ūkinio pastato, rasta su kalvyste susijusių radinių: šlako gabalėlių, antrinės geležies žaliavos fragmentų (geležinių dirbinių nuolaužų bei artilerijos sviedinių skeveldrų).

Keliuose šurfuose rasta statybinių griuvenų, o ***šurfe 2***, tirtame šalia vienuolyno teritoriją iš Š juosiančios XIX a. pradžioje statytos mūrinės tvoros, jų buvo itin gausiu. Šiame šurfe fiksuotas statybinių griuvenų, sietinų su vienuolyno tvoros statybomis ir remontu, sluoksnis, o 50–57 cm gylyje (H_{abs} 134,66–134,73 m) atidengtas neaiškios paskirties statinio pamatas

2 pav. Buitinės keramikos šukės iš šurfo 5. M. Vitkūno nuotr.

Fig. 2. Household pottery sherds from test pit 5.

3 pav. Bendras šurfo 2 vaizdas iš P. M. Vitkūno nuotr.

Fig. 3. Test pit 2. General view from the S.

(ar klojinys) iš lauko akmenų be rišamosios medžiagos, datuojamas XIX a. (3 pav.). Gali būti, jog kažkoks nedidelis pagalbinis pastatas galėjo stovėti išorinėje vienuolyno tvoros pusėje (galbūt pristatytas prie jos) XIX a. I pusėje – viduryje (1875 m. sudarytame Tytuvėnų plane čia joks statinys nepažymėtas). Taip pat gali būti, jog tai ne pastato pamatas, bet akmenų klojinys, žymėjęs iš griuvenų ir grunto suformuoto kelio, ėjusio palei išorinę vienuolyno sieną, pakraštį.

Tęsiant tyrimus šurfo 2 dalyje, kurioje nebuvo pamato (klojinio?), 70–80 cm gylyje fiksuotas nuo 5 iki 20 cm storio maišyto smėlio sluoksnis, po kuriuo daugmaž 90 cm gylyje atidengtas iki 35–45 cm storio permaišytos pilkos smėlingos žemės sluoksnis su radiniais, datuojamais XVI/XVII–XIX a. Čia rastas statinio sienos mūro fragmentas – tinkuota kalkiniu skiediniu ir dažyta XIX a. būdingais melsvai pilkšvais kalkiniais dažais plyta, angliukai ir degęs kaulas, XVII–XIX a. datuojamų žiestų indų šukės. Šis sluoksnis yra identiškas daugelyje kitų tirtų šurfų aptiktam maišytam sluoksniui su negausiais XVII–XIX a. radiniais.

Šurfe 10, tirtame Maironio gatvės PR pakraštyje, iškart po velėna fiksuotas 12–15 cm storio juodos humusingos žemės sluoksnis su pavienėmis smulkiomis statybinėmis griuvenomis, fabrikine apvalaus skerspjūvio vinimi, XX a. butelių stiklo duženomis, XIX–XX a. pradžios fajansinės lėkštės pakraštėliu ir smulkiomis neaiškaus datavimo keramikos šukėmis. Kartu šiame sluoksnyje rasta ir ankstyvesnių radinių: XVI–XVII a. dubens arba lėkštės pakraštėlio fragmentas, dvi neaiškaus datavimo neglazūruotų žiestų puodų sienelių šukės. Šis visiškai permaišytas sluoksnis su XVI–XVII ir XIX–XX a. datuojamais radiniais susiformavo iš kažkur kitur atgabenus ir šioje vietoje žemės paviršiuje lyginant ir tvarkant teritoriją paskleidus atvežtinį gruntą.

Šurfe 11, tirtame įvažiavimo į vienuolyno teritoriją vartų Š pusėje, šalia V šoninio įėjimo,

4 pav. Šurfe 11 atidengtas grindinys. M. Vitkūno nuotr.
Fig. 4. The paving unearthed in test pit 11.

iki 10–25/30 cm gylyje nuo dabartinio žemės paviršiaus ir 80 cm nuo vartų arkos viršaus fiksuotas nelabai tvarkingai suklotas grindinys (4 pav.) iš nuo 8–15 cm iki 20–25 cm dydžio lauko akmenų. Grindinys neabejotinai tęsiasi ir įvažiavimo pro pagrindinius vartus vietoje, kur jis užpiltas 50–60 cm storio grunto sluoksniu.

Tirtoje teritorijoje reljefas pakitęs XIX–XX a. tvarkant vienuolyno ansamblio, Tytuvėnų gimnazijos ir kitų statinių teritorijas, įrengiant gatves ir šaligatvius. Fiksuoti iki 80 cm storio piltiniai ir niveliaciniai sluoksniai, susiformavę virš XVI/XVII–XIX a. datuojamo pirminio paviršiaus.

Po tyrimų archeologiniai radiniai (56 vienetai) perduoti LNM.

The grounds of the St Mary Queen of Angels Church in Tytuvėnai and the Bernardine monastery complex

On 29–31 October 2014, a field evaluation (11 test pits (Fig. 1), a total of 21.2 m^2) was conducted on the grounds and in the protection zone of the St Mary Queen of Angels Church in Tytuvėnai and the Bernardine monastery complex (Kelmė District, Tytuvėnai, Maironio Street). The Tytuvėnai church and monastery complex was built in the early 17th–18th centuries, reconstructed in the 19th century, and restored in the second half of the 20th century.

From one to over ten finds characteristic of the 16th/17th–19th/20th centuries were found in every excavated test pit. The absolute majority of the 17th–19th-centuries finds were discovered in the mixed greyish brown sandy loam layer, which is the original surface at this site. It was reached at a depth of 25–80 cm in different test pits and is fairly thick (up to 40 cm), but contained very few finds. It seems that this location could have been the site of the monastery garden, into which potsherds, isolated stove tile fragments, and glass vessel shards found their way from the nearby grounds of the former monastery. The greater part of the finds consisted of sherds of household pottery (Fig. 2), shards of glass vessels, and isolated pieces of window glass. Hand-forged nails, a 19th-century hand-forged bolt, a bronze 19th-century button, etc. were also found.

A foundation (or paving) which was for a building of uncertain purpose, was made of fieldstones without a binder, and should be dated to the 19th century, was unearthed at a depth of 50–57 cm in test pit 2 (Fig. 3). It is possible that a small outbuilding could have stood outside the monastery fence (perhaps was attached to it) in the first half – mid-19th century. Instead of a building foundation, it could also be stone paving marking the edge of the road, made of rubble and soil, that ran along the monastery's exterior fence. A 5–20 cm thick layer of mixed sand was recorded at a depth of 70–80 cm and under this, at roughly a depth of 90 cm, a layer, up to 35–45 cm thick, of mixed grey sandy soil with finds dating to the 16th/17th–19th centuries.

In test pit 11, which was excavated on the N side of the entrance gates to the monastery's grounds, stone paving was recorded beside the western side entrance (Fig. 4).

The relief in the investigated area was altered in the 19th–20th centuries in putting the grounds of the monastery complex, Tytuvėnai Gymnasium, and other buildings in order and in laying streets and foot paths. Fill and levelling layers, up to 80 cm thick, had been created above the original surface, which dates to the 16th/17th–19th centuries.

The finds (56 in number) were given to the LNM.